



EEDER

#  debi Eleştiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

Ekim 2022, Cilt 6, Sayı 2

Atıf/Citation: Oruç, O. (2022). "Cengiz Aytmatov'un "Beyaz Gemi" Romanında Gelenek ve Kimlik İnşası", *Edebi Eleştiri Dergisi*, 6(2), s. 142-152.

Osman ORU\*

## Cengiz Aytmatov'un "Beyaz Gemi" Romanında Gelenek ve Kimlik İnşası\*\*

*Tradition and Identity Construction in Cengiz Aytmatov's Novel "The White Ship"*

 z

Aytmatov, Sovyet Rusya döneminde Kırgızların hikâyesini bütün yönleriyle ama örtük bir biçimde anlatmayı başaran Türk dünyasının önemli romancılarından birisidir. Yazmanın, bilhassa Sovyet idaresinin boyunduruğu altında bir Türk romancı olarak yazmanın, milli/geleneksel kıymetleri dillendirmenin, yedeğinde ağır bir bedel ödemeyi taşıdığı bir ortamda Aytmatov, etin bir vazifeyi üstlenmiş; müstemleke bir halde yaşayan Kırgızlara millet olma bilincini aşılamış ve böylece onlara "kendilik"lerini idrak ettirmiştir. Bu anlamda Cengiz Aytmatov'un eserleri sadece Kırgızlar açısından değil, bütün Türklük nezdinde önemli bir kıymeti haizdir. Bu eserlerin hemen tamamına sinen h kim izlek "mankurtlaşma" karşısında, bütün olumsuzluklara rağmen kendini yeniden var edebilme, geleneğin diriltici gücünü kuşanarak geleceği kucaklama ve milli bir kimlik tesis etme izleğidir. Geleneğin birikiminden istifade ederek eserlerini inşa eden Aytmatov böylelikle mensubu olduğu millete tarihi bir mesaj vermek ister. Bu mesaj geçmişten ilham alınarak bir gelecek tahayyülünün yaratılacağı anlamını içerir. Bu çalışmada yazarın Beyaz Gemi adlı romanında geleneğin taşıyıcı unsurlarından biri olan masaldan hareketle bir kimlik inşasının imk nları üzerinde duruldu.


**Anahtar Kelimeler:** Cengiz Aytmatov, Beyaz Gemi, Gelenek, Kimlik.

### ABSTRACT

Aytmatov is one of the most important novelists of the Turkic world, who managed to express the story of the Kyrgyz in all its aspects but implicitly during the Soviet Russia period. In an environment where writing, especially as a Turkic novelist under the yoke of the Soviet administration, voicing national/traditional values, bears a heavy price to pay, Aytmatov has undertaken a difficult task. He instilled in the Kyrgyz people, who lived in a colonial state, the consciousness of being a nation through national romance, and thus made them realize their "self". In this sense, the works of Cengiz Aytmatov have an irreplaceable value not only for the Kyrgyz but also for all Turkic. The dominant theme that affects almost all of these works is the theme of being able to re-create oneself despite all the negativities, embracing the future by embracing the revitalizing power of tradition and establishing a national identity in the face of "mankurtism". Aytmatov, who built his works by benefiting from the accumulation of tradition, thus wants to give a historical message to the nation he belongs to. This message includes the meaning that an imagination of the future will be created by being inspired by the past. In this study, the possibilities of constructing an identity based on the fairy tale, which is one of the carrier elements of the tradition in the author's novel "The White Ship", were emphasized.

**Keywords:** Cengiz Aytmatov, The White Ship, Tradition, Identity.

\* Dr.  gr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, osmanoruc@bayburt.edu.tr

 ORCID: 0000-0002-2610-185X

\*\* [Araştırma Makalesi] Geliş Tarihi: 24.06.2022 Kabul Tarihi: 11.10.2022 Yayın Tarihi: 25.10.2022 DOI: 10.31465/eeder.1135313

## Giriş

Gelenek kavramı bir toplumun tarih sahnesine çıktığı günden itibaren yüzyıllar içinde tabiatla, insanla kurduğu ilişkiler/etkileşimler, eşya ve hadiseler karşısında aldığı tavırlar neticesinde ortaya çıkan ve sürekli bir biçimde tekâmül eden bir kıymetler manzumesini ifade eder. Bütün bu kıymetler manzumesi tarihi süreç içerisinde bir topluluğa ‘millet’ olma imtiyazını temin eder. Bu bağlamda kolektif şuurun ürettiği mahsuller olan destanlar, masallar, efsaneler vb. bir topluma millet olma yolunu açan bir kıymeti haizdir. “Destan, efsane, masal, hikâye, ninni, atasözü gibi dil ürünü her ne varsa kültürel yapıyı az ya da çok taşımakla mükelleftir” (Akkoyun Koç, 2021: 207). Bu bakımdan geleneğin taşıyıcıları olan ve bir milletin kendilik kodlarını barındıran destan/masal/efsane gibi sözlü kültür kaynaklarının yaşatılması ile bir milletin kimliğini oluşturan bütün unsurlarıyla ayakta kalması arasında derin bir koşutluk mevcuttur. Geçmişten bugüne intikal eden ve bugünün pratiklerini önemli ölçüde düzenleyen geleneğin “kesin kriteri, insan eylemlerinin düşünce ve muhayyile aracılığıyla yaratılmış olması ve bir kuşaktan diğerine intikal etmesidir” (Shils, 2003: 110).

Bir grubun/topluluğun hayatiyetini devam ettirme arzusu ile geleneğin kuşaktan kuşağa aktarılması arasında güçlü bir bağ vardır. Kimliğin korunmasını öğütleyen masallar, destanlar(Güvenç, 2016: 5) gibi geçmişten devralınan anlatılar, metinler geleneğin akışını sağlar. Geleneğin taşıyıcı ve biçimlendirici unsurlarından mitler ve efsaneler de kimlikle ilgilidir ve bizim kim olduğumuz, nereden geldiğimiz sorularına cevap verirler. “Bir grubun birlik ve özgüllük bilincini temellendiren kutsal anlatıları korurlar” (Assmann, 2018: 152). Sosyal aidiyet bilincini tesis eden toplumsal kimlik, ortak bir dilin konuşulması ile ulaşılan ortak bilgi ve belleğe katılma dayanır. Bu ortak bilgi ve belleğin oluşmasında geleneğe ait unsurlar önemli bir rol üstlenirler (Assmann, 2018: 148/149).

Bireylerin ve toplumların sahip olduğu kimlikler bugünden geçmişe uzanan süreklilikler zincirinin halkalarını teşkil eder(Sözen, 1999: 9). “Kimlik, bir insanın kim olduğunu, bir insan olarak kendini tanımlayan temel niteliklerin neler olduğunu anlaması gibi şeyleri gösterir” (Taylor, 2018: 46). Kişilerin, grupların, toplumların ‘Kimsiniz, Kimlerdensiniz?’ sorularına verdikleri cevap olan kimlik(Güvenç, 2016: 3) aidiyetlerimiz kadar herhangi bir şekilde aidiyet ilişkisi içinde olmadıklarımız, karşı durduklarımız hakkında da bilgi verir. Bu anlamda “kim olduğumuzun ve varlığımızın bilincine, kimlere karşı olduğumuzun bilgisi ve yardımıyla varırız” (Güvenç, 2016: 3).

Törelere, geleneklerin, göreneklerin kimliği belirlediği geleneksel toplumlarda kimlik bir sorun değilken (Güvenç, 2016: 5), toplumsal hayatta gözlenen sosyal-kültürel değişimler, birbirlerinden farklı mensubiyetlere sahip toplulukların tarihi süreçte karşılaşmaları ve özellikle sanayi devrimi sonrası modernleşme süreçlerini tamamlayan ve böylelikle teknik sahada üstünlüğü ele geçiren toplumların diğerleri üzerinde bir tahakküm kurma ve onlara kendi kimliklerini dayatma arzusu neticesinde kimlik bir sorun olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu gerçekliğin yanı sıra toplumu önceleyen ve bireyi ikinci plana atan “sosyo-kültürel modernleşme sürecinde birey, rasyonalizasyon adına, topluma feda edilmiş veya insani değerlerden arındırılmıştır. Bu gelişmelere karşı birey kendiliğini ortaya koymak isterken, kendi benliğini, kendi bilincini ve varlığını; kendi adıyla, kendi sesiyle duyurmayı amaçlamaktadır” (Sözen, 1999: 13).

### 1. Dededen Çocuğa Aktarılan Bilinç: Geleneğin İhyası ve Kimliğin İnşası

"Toplumcu gerçekliğin dışında her türlü edebi faaliyet, anlayış ve yönelişin yasak olduğu bir ortamda" (Kara, 2003: 308) eserlerini kaleme alan Aytmatov Beyaz Gemi romanına, "ONUN iki

masalı vardı. Biri kendisinin ve başka kimse bilmezdi. Ötekini ise dedesi anlatmıştı ona. Sonra ikisi de yok olup gitti. Şimdi biz bunlardan söz edeceğiz” ( Aytmatov, 2007: 5) cümleleriyle başlar. Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere roman çocuğun hikâyesi ve dedesinin ona anlattığı masaldan müteşekkildir. Çocuğun bireysel hikâyesini biçimlendiren de yoğunlukla dedesinin ona anlatmış olduğu "Boynuzlu Maral Ana" efsanesidir. Yazar, yok olup giden bu iki masalı romanlaştırarak Kırgızlara kendilik kodlarını yeniden hatırlatır. Zira masallardan, destanlardan, efsanelerden müteşekkil bir geçmişe sahip olmak “millet olmak”la eşdeğerdir.

San-Taş vadisinde yaşayan insanlar Mümin Dede'ye "Kıvrak Mümin" diye hitap ederler. Oysa Mümin Dede, her fırsatta herkese yardım eden, Buğuların sevincinde ve kederinde onların yanında olan, geçkin yaşına rağmen en ağır işleri üstlenen biridir. Kendisinin de mensup olduğu Buğu aşiretinin yas şölenlerinde geleneğin/ritüellerin yerine getirilmesinde işlevsel bir konuma sahiptir. Assmann'a göre “ritüeller bir grubun kimliğini sürdürmesi için vardır ve kimlik sisteminin alt yapısını, kimliği kollayıcı anlamın aktığı kanalları, ‘damarları’ oluşturur” (2018: 152-153). Mümin Dede'nin ritüeller aracılığıyla Buğu aşiretinin kimliğini muhafaza etmeye yönelik bir tavır sergilemesine rağmen onun hakaretamiz bir sıfatla nitelendirilmesi, esasen toplumun yozlaştığının bir ifadesidir. Geleneğin temsilî figürü olan Mümin Dede'yle alay edilmesi bir anlamda toplumun kendi mensubiyetlerini hafife alması manasını içerir.

"Köydeki aksakalların 'Kıvrak Mümin' diye adlandırdıkları ihtiyarı çevrede herkes tanırdı ve onun da tanımadığı yoktu. Bu lakabı ona, uzak yakın herkesle çok iyi geçindiği, herkese güler yüz gösterip yardıma koştuğu için takmışlardı. Bununla birlikte, onun bu çabasına, bu iyiliğine kimse önem vermezdi. Eğer herkese karşılıksız dağıtacak olsalar altının da değeri olmazdı zaten. Onun yaştakilere gösterilmesi gereken saygıyı da çok görürlerdi ona. Onunla herkes pek rahat, kendi yaşıtıymış gibi konuşurdu. Buğu aşiretinin anlı-şanlı bir yaşlısı öldüğü zaman verilen yas şöleni için kurbanı o keser, ileri gelen konukları o karşılar, onların attan inmelerine o yardım eder, çayları o ikram eder, hatta bazen odun kırar, su taşır. (...) Onun yerinde kim olsa çatları kahrından. Ama o hiç aldırımıyordu bunlara” (Aytmatov, 2007: 14).

Mümin Dede'nin bütün hareketlerini idare eden saik 'aidiyet' duygusudur. O, Buğu aşiretini teşkil eden fertler arasında eski dayanışma ruhunun kalmadığı ve herkesin birbirine yabancılaştığı gerçeğinden yola çıkarak kendi hareketlerine çekidüzen verir. Eylemleriyle geleneğe sadakatini her fırsatta öne çıkaran Mümin Dede bir anlamda geleneğe sırt çevirenlere karşı tek başına bir mücadelenin kahramanı olur: "Boynuzlu Maral Ana soyundanız biz. O kutsal Maral Ana, yaşayanlarımıza da ölenlerimize de dost olmamızı istedi bizden..." (Aytmatov, 2007: 15).

Mümin Dede'ye ait olan yukarıdaki cümleler, onun, uğruna savaş verdiği temel sorunu da açığa çıkarır. Bu sorun, Buğu aşiretinin geçmişiyle bağlarını koparmış olmasıdır. Bunun içindir ki o, romanın sonuna kadar bu kültürel kırılmayı tamir etmenin yollarını arar. Onun nazarında geçmiş/gelenek kutsaldır. "Boynuzlu Maral Ana adına yemin ederim ki..., Maral Ana'ya and olsun ki..." (Aytmatov, 2008: 18) ifadeleri bu kutsallık izafesinin en açık delillerindedir. “Mümin Dede'nin kutsal bildiği maral soyuna gösterdiği saygı, onu kendisiyle ve evrenle barışık kılan bir değer özelliği taşır” (Korkmaz, 2004: 187).

Aidiyet, Mümin Dede'nin bütün hareketlerini düzenleyen bir değerdir. “Kıvrak Mümin işte böyle mümin idi” (Aytmatov, 2007: 15) cümlesindeki vurguyu yüklenen “mümin” kelimesi muhtevasında barındırdığı bütün kıymet hükümleriyle, onun geleneğe iman derecesinde sadıklığını vurgular. “Kendine sadık olmak, kendi özgünlüğüne sadık olmak demektir. ... Tıpkı bireyler gibi bir Volk(halk)'un da kendine, yani kendi kültürüne sadık olması gerekir” (Taylor, 2018: 51-52). Geleneği unutturmama, onu bugüne ve geleceğe taşıma çabası içinde görülen Mümin Dede, aynı gaye ile torununa çobanların söylediği türkülerini dinletir ve akşamları da ona

masal anlatır. “Baskı koşullarında hatırlama bir direniş biçimidir” (Assman, 2018: 81). Kolektif şuurun yaratımları olan ve bir milletin geçmişten bugüne taşıdığı kendilik kodlarını yüklenen türküler ve masalların çocuğun belleğine işlenmesinde Mümin Dede işlevsel bir konumdadır. Çocuk günün birinde bir balık olup dere boyunca yüzerek Isık-Göl’e ulaşıp babasıyla buluşacağı günü ve onunla konuşmalarını hayalinde iç monolog şeklinde aktarırken dedesinden kendisine intikal eden geleneği sahiplenme bilinciyle hareket eder: “Dedem, Isık-Göl’de yaşayan herkesin bu masalı bilmesi gerektiğini söylüyor. Onu bilmemek günah imiş” (Aytmatov, 2007: 46).

Mümin Dede’yi üzen tek şey bütün fedakârlığına rağmen kendisine saygı gösterilmemesi, bir birey olarak görmezlikten gelinmesi değil; geleneğin içerdiği ritüellerin, adetlerin yerine getirilmemesidir. Kendisinin anma şölenlerine çağrılmayışını da bu zaviyeden değerlendirir. “Onu üzen, çok eskiden beri uygulanan bir geleneğe göre, ölen büyüğe karşı borcunu ödeyememek idi.” (Aytmatov, 2007: 17)

Öte yandan Mümin Dede’nin San-Taş vadisindeki köyde olaylara müdahale edememesi onun zayıflığı/acziyeti ile alakalıdır. Her ne kadar işlerin düzelmesini arzu etse ve zaman zaman bu yolda birtakım eylemlere girişse de etkili olamamakta, kötülüğün önüne geçememektedir. Bu durum, tıpkı Kırgızların Sovyet yönetimi karşısında kendiliklerini gerçekleştirebilecek bir imkândan uzak olmaları gibi, onun egemen güç karşısındaki çaresizliğini ispatlar. Mümin Dede hiçbir şeyin yolunda gitmediğinin farkındadır fakat bu gerçeklik karşısında eli kolu bağlıdır. Sorumluluklarıyla şahsiyeti arasında sıkışıp kalmış bir karakter olan Mümin Dede, zaman zaman insanlığını, şahsiyetini ayaklar altına alma pahasına Orozkul’un (egemen güç) suyuna gitmek mecburiyetinde kalır. Karısı ve torunundan ibaret ailesinin geçimini temin etmek, Orozkul’un karısı ve kendi kızı Bekey’in daha fazla şiddet görmesine mani olmak, torununu okula götürüp getirmek gibi sorumlulukları vardır. Bununla birlikte manevi değerleri önceleyerek Kırgız kimliğini gelecek kuşaklara taşımak gibi bir amacı da vardır.

Romanın sonunda Mümin Dede’nin sarhoş bir halde sahneye çıkması ve içinde Buğu (Kırgız) soyunun bütün kıymetler bütünü simgeleyen Maral Ana’nın pişirildiği kazanın altına odun atarken görülmesi, onun bütün çabalarına rağmen “kötülük/yozlaşmışlık” a teslim olduğunu işaret eder. Bu sahne, çocuğun dedesinden ilk defa olarak uzaklaştığı, ona yabancılaştığı sahnedir.

“-Dede! diye bağırdı çocuk omuzlarından tutarak.

Yaşlı adam dönüp baktı ve çocuk onu tanıyamadı. O da sarhoştü çünkü. O güne kadar onu hiç öyle görmemişti.

...

Yaşlı adam dönüp torununa baktı. Ama uzak, tuhaf, yabancı bir bakışla. Yüzü yanıyordu, kıpkırmızıydı. Torununu görünce daha da kızardı” (Aytmatov, 2007: 149).

Roman kişilerinden Orozkul ve Seydahmet’in, kendilik kodlarından/gelenekten ayrı düşmenin sonucu olarak benimsedikleri otorite, ki bu otorite Sovyet yönetimidir, zaman zaman Mümin Dede tarafından reddedilir. Bu reddediş, onun hareketlerini tanzim ederken geleneğin değerlerini referans aldığını gösterir. Bu hayat felsefesi; geleneğin sahiplenilip ondan alınan güçle Sovyet yönetiminin dayattığı otoriteye karşı çıkılması, muhtevasında Mümin Dede’nin başkaldıran yönünü de açığa çıkarır: “Çocuğun başındaki kasket, dedesinin resmî korucu kasketiydi. Ama Mümin utandığı için onu giymiyordu. ‘Ne olacak yani, âmir-memur muyum ben? Şu Kırgız papağımı hiçbir şeye değişmem’ derdi” (Aytmatov, 2007: 22).

### 1.1. Dar/Kapalı Mekândan Açık/Geniş Mekâna-Tabiat Unsurlarına Sığınma Arzusu

Romanda olayların geçtiği mekân San-Taş vadisidir ve burada üç ev ve sekiz kişiden oluşan bir yaşam hüküm sürmektedir. Burası çocuk, dedesi ve Bekey Hala başta olmak üzere hemen romanın bütün şahısları için "kapalı/dar" bir mekân hüviyeti taşımaktadır. Zira burada huzurlu olan tek bir kimse dahi yoktur. Bu huzursuzluğun ölçüsü çocuk ve Mümin Dede'de en üst düzeydedir. Çünkü onlar bu vadiye sürüp giden yaşamın, katı hakikatin çirkinliğini idrak seviyesindedirler. Bu idrak seviyesi "Boynuzlu Maral Ana" masalı aracılığıyla Mümin Dede'ye, ondan da çocuğa intikal etmiştir ve bu durum onları, San-Taş vadisinin diğer sakinlerinden, birer şahsiyet olarak var olma anlamında epeyce ayırıştırır.

Romancı, bir romanda mekân unsurunu olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak, roman kahramanlarını çizmek, toplumu yansıtmak ve atmosfer yaratmak amacıyla kullanabilir (Tekin, 2001: 129). Bu bağlamda Aytmatov, Beyaz Gemi romanında mekân unsurunu olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak amacıyla kullandığı gibi bir atmosfer yaratmak amacıyla da kullanmıştır. San-Taş vadisinde birkaç evden müteşekkil yaşam alanı, sömürgeci tahakküm eliyle yürürlüğe konan sıkıştırılmışlığı/kuşatılmışlığı imlerken, Karavul Dağı ve oradan görülen Isık-Göl açılmayı/özgürlüğü ima eder. Bu anlamda *Beyaz Gemi* romanında mekân olgusal/işlevsel karakterdedir. Zira romanın başından sonuna kadar çocuğun hareketlerini idare eden düşünce, dar/kapalı mekândan geniş/açık mekâna kaçış düşüncesidir. Çocuk için San-Taş vadisi yaşamdan ziyade ölümü düşündüren, özgürlüğü kısıtlayan ve onu adeta tutsaklaştıran bir mekândır. Bu yüzden o, sık sık vadinin yukarısına tırmanır ve Karavul Dağı'nın zirvesinden Isık-Göl'ü seyredir. Karavul Dağı, onu aşağıdan yukarıya, tutsaklıktan özgürlüğe, ölümden yaşama yaklaştırması yönüyle nefes alabildiği tek mekândır.

İnsanî hiçbir ilişkinin olmadığı bir ortamda Mümin Dede, torununa masal ve tabiatın biçimlendirdiği bir dünya kurmanın gayreti içindedir. Bu anlamda Mümin Dede çocuğun ilk öğretmeni mesabesinde. O, çocuğa geleneği aktaran temsilî bir figür konumundadır ve kendisinden sonraki nesil (Orozkul, Bekey Hala ve diğerleri) "masal ve tabiat"tan ayrı düştükleri için, kendilerine ve kendilik değerlerine yabancılaşmışlardır. Bu anlamda Mümin Dede, bu kırılmayı tamir etmenin uğraşı içinde geçmiş (masal/gelenek) geleceğe (çocuk) taşımaya çalışır. Çocuğun, üzerinde yaşadığı coğrafyaya ait tabiat unsurlarıyla bir aidiyet ilişkisi kurmaya çalışması bu bağlamda değerlendirilebilir.

Çocuğun tabiata ait unsurlara ad vermesi ve onlarla konuşması, onun yalnızlığını bu biçimde paylaşma ve anne-babasından ayrı olmanın eksikliğini tabiata sığınarak giderme ihtiyacıyla ilgili olmakla beraber, insanın bilinçaltında var olan, yaşadığı yeri kendinin kılma ve böylece orayı vatan tutma gerçeğini de işaret eder. Çocuk her fırsatta San-Taş vadisindeki insanlardan uzaklaşır ve tabiata sığınır. Bu vesileyle o, tutsak ve mutsuz bir hayattan tabiat aracılığıyla özgür ve kısmen huzurlu bir hayata geçiş yapmış olur.

### 1.2. Geleneğin İç Sesi: Boynuzlu Maral Ana Masalı

Romanda çocuk ve Mümin Dede'nin hikâyesiyle birlikte entrik yapıyı ve tematik gelişimi tesis eden ve yazar tarafından verilmek istenen mesajı yüklenen "Boynuzlu Maral Ana" efsanesi çerçeve hikâyenin içine yerleştirilen bir iç hikâyedir. "Kırgızların varoluş hikâyesini anlatan Boynuzlu Maral Ana masalı" (Çağlıyan Şakar, 2020: 895)'nda 'maral/dişi geyik' bütün bir değerler manzumesini temsil boyutunda karşımıza çıkar. "Beyaz Gemi adlı romanın içerisine bir masal olarak yerleştirilen Boynuzlu Maral Ana, Kırgız toplumunun ortak bilinçdışı değerlerini yansıtan yüce birey arketipidir" (Özher, 2006: 82). Bu bağlamda "Orta Asya'da kutsal ve iyilik

getiren bir hayvan olarak tanınan geyik...” (Ögel, 2010a: 573) geleneği içselleştirmenin, atalar kültürünü sahiplenmenin, kolektif şuuraltının ve tabiatla uyum içinde yaşamının simgesidir.

“Maral Ana, dedesinin çocuğa anlattığı bir masaldır. Fakat bu masal, anlatının temel izleklerinden birisi olan geleneğin devamı, korunması ve yozlaşma meselesini doğrudan etkileyen ve artık milli benliğini yitirmiş olan Orozkul ile hâlâ geleneklerine sahip çıkan Mümin Dede'nin farkını ortaya koyan önemli bir oluntudur. Zira geleneklerinden kopmuş, yozlaşmış karakterler Maral Ana'ya karşı umursamaz, alaycı ve düşmanca bir tavır alırken; geleneklerine sahip çıkan Mümin Dede, çocuk ve Kulubeg gibi karakterler içinse Maral Ana, yüceltilmiş bir değerdir. Hatta çocuğun intiharı, balık-insan olma ideali de Maral Ana'nın öldürüldüğünü ayırsamasıyla olmuştur” (Kallimci, 2018: 211).

Romanda Boynuzlu Maral Ana'nın Kırgızları terk etmesiyle çocuğun köyü terk etmesi arasında bir paralellik söz konusudur. İyilikle kötülüğün mücadelesinde kötülüğün kazanması neticesinde iyiliğin, saflığın, bozulmamışlığın simgeleri olan Maral Ana ve çocuk kötülük tarafından ele geçirilmiş ortamlardan uzaklaşırlar.

Boynuzlu Maral Ana masalında Kırgızlar yaşlı başbuğlarının cenaze töreninde düşmanları tarafından soykırıma uğrarlar. Bu baskın sırasında Kırgızların tamamı öldürülür.

“Görülmemiş derecede bir korkunç bir soykırım başladı. Düşman cesur, savaşçı Kırgızları yok etmek için böyle bir günü fırsat bilmiş, böyle bir kalleslik etmişti. Hepsini, hepsini öldürdüler Kırgızların. Hiçbiri sağ kalıp bu olayı hatırlamasın, kallesliklerini duyurmasın ve oç almaya kalkışmasın, törelere aykırı bu olay unutulup gitsin, bütün izler savrulan kumlar arasında yok olup silinsin istiyorlardı. İşte böyle yaptılar... yaptılar ama...” (Aytmatov, 2007: 56).

Bu soykırımdan yalnızca biri kız diğeri erkek olmak üzere iki Kırgız çocuk kurtulur. Sonrasında Boynuzlu Maral Ana bu iki çocuğu evlat edinir ve Isık-Göl'ün bulunduğu yere götürür. Böylece Kırgızlar eski vatanları Enesay'dan Isık-Göl'e gelmiş olurlar. Kırgızların yeniden dirilişi bu iki çocuk sayesinde gerçekleşir. Erkek çocuk bir delikanlı, kız çocuk da ergin bir kadın yaşına gelince evlenirler. Buğubay adında bir çocukları olur. “Hangi soydan, hangi boydan oldukları anlaşılсын diye, çadırların girişine maral boynuzu işareti koyuyorlardı” (Aytmatov, 2007: 64). Bu noktada maral (geyik), Buğular'a (Kırgızlar) ne olduklarının, kim olduklarının bilgisini aktaran, kendilik kodlarını işaret eden bir sembol olarak karşımıza çıkar.

Maalouf'un, bireyin/toplumun özgünlüğüne/biricikliğine gönderme yapan kimlik tanımını(2020: 16-23) hatırlatan ve Mümin Dede'nin kendi kimliğini açık eden/kim olduğunun bilgisini yüklenen “Boynuzlu Maral ana soyundanız biz. O kutsal Maral Ana, yaşayanlarımıza da, ölenlerimize de dost olmamızı istedi bizden...” (Aytmatov, 2007: 15) cümleleri, bir yandan geçmiş yaşantıların/geleneğin bugüne ruh üfleyen bir kıymeti haiz bir boyutta ele alındığını ima ederken, öte yandan bir millete mensup olma keyfiyetinin ancak milletin diğer bireyleriyle tesis edilecek aidiyet bağıyla mümkün olacağını ifade eder.

### 1.3. Sömürgeci Tahakkümün Temsili

Egemen gücü temsil eden Orozkul, Mümin Dede'den buyruklarını kayıtsız şartsız yerine getirmesini bekler. Bunun dışında Mümin Dede'nin en küçük bir itiraz içeren ifade veya tavırları Orozkul tarafından şiddetle bastırılır. Bu şiddet zaman zaman fizikseldir, çoğu zaman da hakaret etme, aşağılama şeklindedir. Bu bağlamda Kırgız soyunun ve değerlerinin temsilcisi konumunda olan Mümin Dede, Orozkul (egemen güç) tarafından susturulmuş, bir bakıma dilsizliğe mahkûm edilmiş olur. Bu gerçeklik Sovyet yönetiminin bütün Türkistan coğrafyasında yürürlüğe koyduğu katı asimilasyon politikasıyla örtüşür. Rejim ve onun uygulayıcıları, ki bu uygulayıcılar arasında mankurtlaştırılmış/köleleştirilmiş zihniyetin taşıyıcıları da vardır, Mümin Dede gibi kendilik değerlerini gündeme getiren, manevi kıymetleri gündelik hayatta dolaşıma sokma endişesi taşıyan

kimseleri konuşurmazlar. Zira Mümin Dede gibilerin konuşması, bastırılmaya/unutturulmaya/yok edilmeye çalışılan değerlerin yeniden diriltilmesine yönelik bir eylemdir. Sembolik iktidarın (Orozkul) dayattığı sorumlulukları yerine getirmesi bağlamında eylem halinde olmasına izin verilen Mümin Dede, geleneğin sesini duyurmaya ve kendini gerçekleştirilmeye yönelik en küçük adımda etkisizleştirilir.

Romanda karşı değerleri kişi düzleminde temsil eden Orozkul'un diğer insanlarla ilişkisi, Mümin Dede'nin tamamen karşılıksız bir biçimde kurduğu ilişkinin tam tersi bir görünüm arz eder. Orozkul, ötekiyle olan bütün alışverişinde menfaatçi bir niyetle hareket eder. Bu anlamda onun birlikte yaşadığı insanlarla arasındaki bağ mekaniktir. Yine onun çok istediği halde bir çocuk sahibi olamaması hayatını cehenneme çevirir. Çünkü o, bu anlamda geleceği olmayan bir adamdır. Geleneğe sırt çevirmesi, bununla kalmayıp, romanın sonunda Boynuzlu Maral Ana'nın öldürülmesinde birincil bir rol üstlenmesi, dolayısıyla geleneği düşmanlaştırması, son tahlilde onu "geleceksiz" bir adam yapar. Bu bağlamda Orozkul romanda, geleneği dışlaması yönüyle "geçmişsiz" ve bir evlat sahibi olamaması yönüyle "geleceksiz" bir tip olarak yer alır. Bu gerçekten yola çıkılarak denilebilir ki Aytmatov, okuyucuya örtük bir biçimde mankurlaşmış bireylerin yahut toplumların yarına dair beklentileri/umutları olamayacağı mesajını vermek istemektedir.

Mümin Dede'nin çabası torununun da Orozkul gibi mankurlaşmamasına yöneliktir. "Mümin" adı geleneksel kıymetleri sahiplenmeyi, "Orozkul" adı ise kendilik değerlerini reddedip sömürgecinin kölesi olmayı sembolize eder. "Adına yakışır bir biçimde (Orozkul-Rus kulu) adeta Rus kölesi gibi Sovyet ve Rus varlığının ve mutlak iktidarının sadık uygulayıcısıdır" (Kara, 2013: 125). Bu bağlamda Mümin Dede ile Orozkul arasındaki mücadele kimliğin korunması/kimlik inşası ve kimliğin ortadan kaldırılması/öz yıkım ekseninde cereyan eder. "Savaş meydanı kimliğin öz yurdudur" (Bauman, 2019: 95). Mümin Dede, geleneğin diriltici gücünü ihtiva eden masaldan aldığı ilhamla, bu savaş meydanında mankurlaştırılmaya karşı kendi kalmanın mücadelesini verir.

Romanın başından sonuna kadar sarhoş bir durumda sahneye çıkan Orozkul, bu haliyle bilinçsizliğin, iradesizliğin ve son tahlilde mankurlaşmış insanın sembolüdür. "Orozkul'un habis eylemleri vasıtasıyla okur, Ruslaşmayı sembolize eden sarhoşluğun, büyüklere saygısızlığın, çevreye karşı kötü muamelenin ve Kırgızların geleneksel destanlarına karşı düşmanlığın kültürel olarak katıksız bir Ruslaşmanın sonucu olduğunu keşfeder" (Kara, 2013: 125-126). Ormanı korumakla görevli bir korucu başı iken ormana zarar verir, rüşvet karşılığında kaçak tomruk keser, Baltek'i (köpek) öldürmek ister, Maral Ana'yı öldürtür, geleneği tahrip eder, içip içip karısını döver, etrafındaki insanlara zarar verir. "Kaba bir hayvan gibi, her şeyi öfkeyle tekmeleyip ezen Orozkul, yaşama ilişkisini, bir türlü biyolojik düzlemin üstüne çekemez" (Korkmaz, 2004: 152). Eylemlerini 'zarar verme, yok etme ve öldürme' dürtülerinin idare ettiği Orozkul, üzerinde yaşadığı tabiata, bu tabiat parçası üzerinde yüzyıllar içerisinde inşa edilen geleneğe ve birlikte yaşadığı insanlara düşmandır. Bu bağlamda o, bir kötülük simgesi olarak yaşamdan ziyade ölüme yakındır. Bu noktada denilebilir ki 'iyilik/Tanrı' tarafından terk edilmiş, buna mukabil 'kötülük/şeytana teslim olmuş bir tiptir. Tabiata ve geleneğe rağmen bir hayat biçimini benimsemesinin neticesi olarak o, bir an olsun huzura eremez. Çok istediği halde bir çocuk sahibi olamaz ve böylece soyunu devam ettiremez.

Orozkul'un kendi eylemlerinin sonucunda yaşadığı trajediye benzer bir tablo Aytmatov'un Cengiz Han'a Küsen Bulut romanında da okuyucunun karşısına çıkar. Bu romanda Avrupa seferine çıkan Cengiz Han'ı sefer sırasında sürekli olarak küçük bir bulut takip eder. Cengiz Han

sefer neticeleninceye kadar doğumları yasaklar. “Cengiz Han böylece, askerî zaferler uğruna, doğa kanunlarını zorluyor, Tanrı'nın gücüne gidecek şekilde davranmış oluyordu” (Aytmatov, 2019, 34). Fakat Yüzbaşı Erdene ve karısı Togulan bu yasağı ihlal ederek bir çocuk dünyaya getirirler. Herkesten gizlemeye çalıştıkları bu gerçek günün birinde ortaya çıkar ve emirlere karşı gelmenin bedelini hayatlarıyla öderler. Cengiz Han'ın tabiatıtan ayrı düşmesi, tabii olana savaş açması, sefere çıktığından beri gökyüzüne her baktığında gördüğü küçük beyaz bulutun kendisini terk etmesine yol açar. Zira Cengiz Han, soyun devamını temin eden doğal bir eylemin neticesinde Yüzbaşı Erdene ve karısı Togulan'ı ölümlle cezalandırmıştır.

“Oraya kadar onu hiç terketmeyen küçük beyaz bulut, birdenbire kaybolmuştu. Ertesi gün, daha ertesi gün, hatta kayboluşundan on gün sonra da görünmedi. O küçük beyaz bulut Büyük Han'ı terketmişti artık.

Cengiz Han, İdil kıyılarına ulaşmıştı. Ama artık ‘Gök’ün, Gök Tengri'nin ondan yüz çevirdiğini anlamıştı” (Aytmatov, 2019: 85).

Aynı şekilde doğaya, geleneğe savaş açan Orozkul da Sovyet yönetimi tarafından zihinsel anlamda ‘iğdiş edilmiş’ bir tip olduğu için bir gelecek tahayyülüne sahip olmadığı gibi kısırlığından dolayı bedensel anlamda da kendi soyunun devamı mümkün değildir. Diğerleriyle olan bütün münasebetlerini menfaat düşüncesinin şekillendirdiği Orozkul, hayalinde idealize ettiği hayat biçimini “Evde yalnız Rusça konuşulurdu. Köyde konuşulan kaba kelimelerle beyinlerini doldurmak ne işe yarar? İşte böyle yetiştirirdi çocuklarını. 'Papıçka, mamıçka, haçu, to, hauç eto...' derdi çocuklar” (Aytmatov, 2007: 73) cümleleriyle özetler. Yine onun, rejimin onayladığı bir tip olduğunu ispat eden “Kazakistan bizi ilgilendirmez” (Aytmatov, 2007: 79) cümlesi Sovyet yönetiminin ayrıştırıcı söylemiyle örtüşür mahiyettedir.

#### 1.4. Eksik Özne'nin Geçmiş ve Yurt Arayışı

Romanın ana karakterlerinden biri olan ve bir şefkat sembolü anne ve bir koruyucu simge olan babadan yoksun bulunan çocuk eksik bir öznedir ve bu eksikliğini kendince icat etmiş olduğu ve bilinçaltının yönlendirdiği çözümlerle gidermeye çalışır. O, bu yolda zaman zaman tabiatın müşfik ve koruyucu kucağına kendini bırakır. Şıralcın adı verilen bitkilerin arasında olduğu gibi suyun içinde de kendisini güvende ve özgür hisseder. Böylelikle çocuk, San-Taş vadisinde yaşayan insanlar arasındaki yabancı durumundan yine tabiata sığınarak kurtulmuş olur. O, suyun içinde, dışarıda kendisini tedirgin/tehdit eden bütün durumların uzağında bir çeşit özgürlük alanı inşa etmiş olur. Bu rahatlığın temin ettiği güvenle, dışarıda onu çevreleyen katı gerçeği buradan eleştirme cesaretini gösterir. Çocuğun, tabiatın içinde kendisini güvende, rahat ve yurdunda hissetmesi; diğerlerinin kendi tabiatlarına, insanî değerlere ve ormanı korumakla mükellef Orozkul ve arkadaşlarının ormana ve hayvanlara zarar vermeleri bağlamında içinde yaşadıkları tabiata yabancılaşmaları ile ilgilidir. Bu anlamda çocuğun kaçışı yozlaşmış toplumsal hayattan doğal bir yaşama ve insanî öze yönelik bir karakter taşıır.

"Söğüt dallarından birine tutunur, başını suya daldırırdı. Su, başının üzerinde hışırdarak kapanır, dalgalar sırtını, bacaklarını ısırdı. İnsan suya girince dışarının sesi duyulmazdı. Yalnız suların hışırtısı gelirdi kulağına. Gözlerini iyice açıp suyun dibinde ne varsa görmek isterdi. Gözleri de acırdı biraz ama buna aldırılmazdı. Gururla gülümserdi. Hatta alay ederek dilini bile çıkarırdı. Ninesi için yapardı bunu" (Aytmatov, 2007: 32).

Çocuğun annesiz ve babasız oluşu (anne ve babası tarafından terk edilmiştir) onun geçmiş-gelenek gibi değerlerden koparılmasıyla ilişkilidir. Anne ve babadan yoksun oluşu, içinde yaşadığı kitleye kendini ait hissetmemesi gerçeğinden hareketle çocuğun bütün eylemlerini belirleyen dürtünün bir yuva/yurt arayışı ekseninde gerçekleştiği söylenebilir. Mekânsal boyutta



bu arayışın nesnesi tabiat, Isık Göl ve Beyaz Gemi iken; manevî boyutta gelenek ve ailedir. Bu bağlamda o, üzerinde yaşadıkları mekâna/vatana ve kıymet hükümlerine/geleneğe karşı ihanet sayılabilecek bir duyarsızlıkla hayatlarını devam ettiren diğerlerinin aksine, bu iki unsurla güçlü bir bağ kurmanın savaşını verir. Bu noktada çocuğun Beyaz Gemi simgesi üzerinden anne ve babaya ulaşma çabasını esasen bir geçmiş yaratma, bir geçmişe sahip olma; tabiatla bir aidiyet bağı kurmasını ve onu sahiplenmesini ise vatan edinme ihtiyacının dışavurumu olarak okuyabiliriz. Zira çocuk geçmişsiz ve vatansızdır.

“Günlerden bir gün, Karavul dağının tepesinden bakarken Isık-Göl’ün masmavi sularında o bembeyaz gemiyi ilk defa gördüğü zaman, o güzellik karşısında büyük bir heyecan duymuş, yüreği kafesinden çıkacakmış gibi çarpmıştı. Ve o gün, Isık-Göl’de gemicilik yapan babasının da bu beyaz gemide olabileceğini, orada çalıştığını düşünmüştü. Sonra bu düşünceye tamamiyle inandırdı kendisini. Çünkü böyle olmasını yürekten istiyordu, bunun doğruluğuna ihtiyacı vardı” (Aytmatov, 2007: 36).

Çocuk özelinde ele alınan bu gerçeklik esasında on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Çarlık Rusyası'nın bütün Türk dünyasında yürürlüğe koyduğu baskıcı yönetimin neticesinde Kırgız topraklarının ilhaki ve geleneği yasaklayan insanlık dışı muamelenin anlatımından başka bir şey değildir. Zira “Türkistan, 19. yüzyılın ikinci yarısında Çarlık Rusyası tarafından işgal edilince, verimli arazilere Rusya'dan getirilen göçmenler yerleştirilmiş, toprakları ellerinden alınan Kırgızlar ise dağlık bölgelerde yaşamaya mecbur edilmişlerdir” (Karakaş, 1996: 301).

Çocuğun düş kurması, onun katı gerçekten kaçışını temin eder. Boynuzlu Maral Ana masalı ve beyaz gemi çocuğu gerçeğin düzleminden masalın düzlemine taşır. Bu noktada dürbün ve çanta, dar/kapalı mekândan uzaklaşmanın imkânları/araçları olarak karşımıza çıkar. Yaşadığı gerçeklikten uzaklaşmak için hayallere ve masallara sığınır. Zira yozlaşmış gerçeklik/ortam karşısında kendini var edemeyen birey kendi içine, düşlere sığınır. Bu anlamda çocuk dış gerçekliğe gözlerini kapatırken iç dünyasında bir yolculuğa çıkmış, dışa kapanmış, içe açılmış olur.

Öte taraftan çocuk, tabiat unsurlarıyla bir ilişki kurduğu gibi sahip olduğu eşyalarla da konuşur. Bu eşyalar dedesinin ona almış olduğu çanta ve dürbünden ibarettir. Çocuğun bu eşyalarla konuşması ve böylece onları özneleştirilmesi, birlikte yaşadığı insanlarla iletişimsizliğinden kaynaklanan bir durumdur. Kendi tabiatlarına yabancılaşmış insanlar arasında bulamadığı özneyi söz konusu eşyalarda arar. Bu iki nesne, daha doğru ifadeyle çocuğun gözünde özneleşmiş nesne, tıpkı tabiatın ona bahşetmiş olduğu gibi, onu kısırılmışlıktan kurtarır ve hayali bir simge olan "Beyaz Gemi"ye taşır. Dürbün, uzakları yakınlaştıran, onu kapalı/dar mekândan açık/geniş mekâna taşıyan bir nesne olması, bir anlamda hayali gerçeğe yaklaştıran yönü; çanta ise boğucu bir hayattan kurtaracak bir 'imkân' unsuru olması itibarıyla birer sembol değeri taşır.

Romanda çocuğun adının, okurun meçhulü olması, annesiz ve babasız oluşu itibarıyla örtük bir biçimde bir geçmişe sahip olmayışını imlediği gibi, ancak dedesinin tedrisatından geçtikten sonra geleneği içselleştirmesiyle bir kimliğe kavuşabileceği mesajını içerir. Çocuk, ona bir kimlik bahşedecek olan geleneği imha eden Orozkul ile geleneği ihya etme çabası veren dedesi arasındaki mücadelede bir irade ortaya koyarak tarafını seçip kendi yolunu çizdiğinde bir “ad”a, bir kimliğe sahip olacaktır. Her ne kadar romanın sonuna değin çocuğun adı belirsiz kalsa da, O, geride “Beyaz Gemi” efsanesini bırakarak bir kimliğe erişmiş olur.

Çocuğun balık olup beyaz gemiye ulaşma arzusu, kendisini korkunç derecede yalnız ve yitlik hissettiği kapalı mekândan açık mekâna taşınma arzusunu açık eder. Bu durum, çocuk muhayyilesinin yarattığı, içinde bulunduğu bunaltıcı ortamdaki kaçıp kurtulma isteğinin

dışavurumu olmakla birlikte, yukarıda söz konusu edildiği üzere yine onun tabiata ait bir unsurun içinde kendisini güvende hissetmesi gerçeğiyle de ilgilidir. Orozkul'un buyruklarının ve eylemlerinin biçimlendirdiği hayat düzeni çocuğun zihninde korku ve endişe yaratır. Çocuk, bu korku ve endişe ortamından uzaklaşıp güvenli bir yaşam alanı olan suyun içinde dışarının rahatsız ediciliğinden, tehlikelerinden uzaklaşmış olur: "... bir balık olup akıntı boyunca ta uzaklara kadar yüzmeyi hayal ediyordu.... İnsan suya girince dışarının sesi duyulmazdı.... Neler vermezdi suda balık olmak için" (Aytmatov, 2007: 31-32).

Öte yandan balık donuna girme motifine Türklerin mitolojik anlatılarında da rastlanır. Ögel, Hoca Avul Türklerinin destanlarında mollalarla arası iyi olmayan bir çocuğun kurtulmak için bir balık olduğundan söz eder(2010b: 535). Bu bağlamda eserlerinde mitolojik anlatılardan yoğunlukla beslenen Aytmatov'un, kolektif şuurun yaratımları olan destan motiflerini işlemesi onun romancı kimliğiyle örtüşür.

Romanın sonunda çocuğun intiharı soysuz bir yaşamın reddi ve akabinde, geride bıraktığı "Beyaz Gemi" masalıyla yaşamı/bir gelecek tahayyülünü imleyen, soylu bir ölümün tercihidir. Çocuk, bedeniyle ölmüştür fakat bir milletin kıymetler bütününe/değerler manzumesinin şekillendirdiği ve bu kıymetlerle kaim "vicdanın yaşatılması" noktasında bir irade ortaya koymuştur.

### Sonuç

Aytmatov, hemen bütün eserlerinde efsane/masal/destan öğelerine başvurur. Aytmatov'a göre efsane "bir ulusun anıtı, yaşantının özü, felsefesi ve tarihidir. ...gelecek kuşaklara birer vasiyettir" (Aytmatov, 2007: 166). Cengiz Aytmatov'un bir sanatçı olarak dar alanda hareket ediyor olmasına rağmen (kuşatılmış zihin), destan/masal/efsane unsurlarına başvurmasını bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Beyaz Gemi romanında çocuğun kendisi için kapalı/dar mekân hüviyetinde bulunan San-Taş vadisinin boğucu/bunaltıcı atmosferinden kurtulmasını temin eden dürbünle Karavul Dağı'ndan Isık-Göl'ü seyretmesi gibi, Aytmatov da Sovyet yönetiminin belirlediği resmi edebiyat anlayışının dışına eserlerine yedirdiği masal/efsane vb. unsurlarla çıkar.

Romanda çocuğun zulme/kötülüğe karşı olan direnci, nefreti bir anlamda kendi olma/varolma mücadelesidir. Fakat kötülüğün iyilik karşısında baskın olması çocuğun bedensel anlamda varoluşunu engeller. Buna mukabil çocuk, ölümü pahasına zulme boyun eğmeyip direnerek geride bir masal bırakıp tinsel anlamda var olmayı başarır. Romanın, Maral Ana'nın ve çocuğun ölümüyle sonlanması örtük bir biçimde hayatın yüce değerlerle, erdemlerle, insanî olanla kaim olabileceğine gönderme yapar. Maral Ana'nın ve çocuğun temsil ettiği bu değerlerin hayattan tasfiye edilmesi yaşamın sona ermesiyle koşutluk arz eder.

Yozlaşmanın ve masumiyetin/insanî erdemlerin çatıştığı romanın sonunda yüzey yapıda, yozlaşmayı temsil eden kötülerin kazandığı görülmektedir. Bununla birlikte nasıl ki Mümin Dede, torununa Maral Ana masalını anlatarak, söz konusu masala bir hayatiyet kazandırmışsa, Cengiz Aytmatov da çocuğun masalını anlatarak, kurgusal düzlemde ona bir hayatiyet kazandırmıştır. Dolayısıyla soy/milletin devamlığında çok önemli işlevleri haiz olan masal/destan/efsane yaşatıldıkça Kırgızlar da yaşayacaktır. Masumiyet, insanî değerler yok edilmiştir ancak iyilerin kötülerle mücadelesinin devam edeceğine dair bir beklenti, bir ümit de varlığını devam ettirmektedir.

Beyaz Gemi, Isık Göl'de ve o coğrafyada Kırgız soyunun hayatiyetini temin eden bir semboldür ve çocuğun hikâyesi bir efsaneye dönüşerek Kırgızları bir arada tutan, onlara bir gelecek tahayyülü temin eden bir değer halini alır. Çocuk romanın sonunda Beyaz Gemi'ye ulaşamamıştır ancak romanın son cümlesinde yazar, "Merhaba Beyaz Gemi, ben geldim!" (Aytmatov, 2007:

164) diyerek esasında çocuğun, hikâyesiyle mensup olduğu millete, ileride filizlenip olgunlaşacak diriltici bir tohum bıraktığı mesajını vermiş olur. Nitekim bu mesajı destekleyici nitelikte kötülöklere, yozlaşmışlığa rağmen 'insanî öz'ün her koşulda yaşayacağını "Yeryüzünde bizi neler beklerse beklesin, insanoğlu doğdukça ve öldükçe, insanoğlu yaşadıkça, hak ve doğruluk denen şey de var olacaktır" (Aytmatov, 2007: 164) cümlesiyle ima eder.

Romanda tarihi unutturma, tarihsiz bir toplum yaratma ve bu toplumu arzu ettiği biçimde şekillendirme, ona kendi dayattığı kimliği giydirmeye çalışma şeklinde gözlenen sömürgecinin tahakkümüne karşı dede ve torun geçmişin, geleneğin gücünü kuşanarak sonuna kadar direnirler. Orozkul'un temsil ettiği mankurtlaşmış tipler ise gücü elinde tutan sömürgecinin suyuna giderler ve son tahlilde dehşet verici bir öz yıkım yaşarlar.

### Kaynakça

- Akkoyun Koç, T. (2021). *Dede Korkut Hikâyelerinin Söylem Çözümlemesi ve Kültürel Kimlik Ögeleri*, Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları.
- Assmann, J. (2018). *Kültürel Bellek*, çev. Tekin A., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Aytmatov, C. (2007). *Beyaz Gemi*, çev. Özdek R., İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Aytmatov, C. (2019). *Cengiz Han'a Küsen Bulut*, çev. Özdek R., İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bauman, Z. (2019). *Kimlik*, çev. Hazır M., Ankara: Heretik Yayınları.
- Çağlıyan Şakar, K. (2020). "Cengiz Aytmatov'un 'Beyaz Gemi' adlı eserinde iki ana karakter: Dede ve Çocuk", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, s.889-897.
- Güvenç, B. (2016). *Türk Kimliği*, İstanbul: Boyut Yayınları.
- Kallımcı, İ.T. (2018). "Cengiz Aytmatov'un 'Beyaz Gemi' Adlı Romanına Göstergibilimsel Bir Yaklaşım", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, s.205-216.
- Kara, H. (2003). "Cengiz Aytmatov: Kuşatılmış Bir Zihin", *TUBA*, 27 (II), s.293-308.
- Kara, H. (2013). "Sömürgeciyi Tahayyül Etmek: Cengiz Aytmatov'un Kurmacasında Rusların Edebî Temsili", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 45(45), s.113-138.
- Karakaş, Ş. (1996). "20. Yüzyıl Türk Dünyası Edebiyatı Üzerine Bir Deneme", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2, s.279-317.
- Korkmaz, R. (2004). *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, Ankara: Türksöy Yayınları.
- Maalouf, A. (2020). *Ölümcül Kimlikler*, çev. Bora A., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ögel, B. (2010a). *Türk Mitolojisi*, C.1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ögel, B. (2010b). *Türk Mitolojisi*, C.2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özher, S. (2006). "Beyaz Gemi Adlı Romandaki Yüce Birey Arketipi", *Bilig*, 37, s.81-90.
- Shils, E. (2003). "Gelenek", çev. Arslan H., *Doğu Batı*, 25, s.101-132.
- Sözen, E. (1999). *Kafesten Plastiğe Kimliklerimiz*, İstanbul: Birey Yayınları.
- Taylor, C. (2018). "Tanınma Politikası", çev. Salman Y., *çokkültürcülük/tanınma politikası*, haz. Gutmann A., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tekin, M. (2001). *Roman Sanatı I*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

**Çatışma beyanı:** Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

**Destek ve teşekkür:** Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.